

Förslag till reviderat Miljöpolitiskt program för Stockholms läns landsting 2002-2006

Vision

Landstinget tillhandahåller hälso- och sjukvård, tandvård samt kollektivtrafik på ett sådant sätt att invånarnas hälsa och livsmiljö gynnas.

Landstinget bidrar till en ekologiskt hållbar utveckling av Stockholmsregionen, med bevarande av dess rika miljö.

Miljöpolicy

Landstingets verksamheter ska utformas så att miljöpåverkan blir ringa och ohälsa förebyggs. För att nå detta ska landstinget

- verka för ekologisk hållbarhet genom resurshushållning, övergång till förnybara resurser och minskade utsläpp av föroreningar i verksamheter som berör landstinget,*
- minska landstingets miljöpåverkan dels övergripande, dels ur de enskilda verksamheternas perspektiv,*
- ställa faktabaserade miljökrav vid beställning och upphandling,*
- låta uppnådda miljöresultat påverka ersättningsnivån till leverantörer av vård-, fastighets- och kollektivtrafiktjänster,*
- minst uppfylla lag- och myndighetskrav, samt sträva efter att verksamheter och regional utveckling ständigt förbättras,*
- informera och påverka allmänhet, anställda och media i syfte att förbättra landstingets miljöresultat.*

Bakgrund

Detta är *Miljö Steg 4*, Stockholms läns landstings fjärde miljöprogram. Det vänder sig till ledning och anställda i landstingets egna bolag och förvaltningar och i de externa företag som levererar tjänster och varor till landstinget.

- ❑ *Miljö Steg 1* (1990) var den första beskrivningen av landstingets miljöpåverkan. Ett stort antal åtgärder till förbättring föreslogs, och många av dem genomfördes.
- ❑ *Miljö Steg 2* (1994) medförde en ökad grad av struktur och konkretisering. Miljöpolicy och -mål definierades. Decentralisering och införande av miljöledningssystem angavs som lämpliga medel. Landstingets huvuduppgifter – hälsa och transporter – sattes i fokus. Miljöfrågor sågs nu som verksamhetsintegrerade kvalitetsfrågor.
- ❑ *Miljö Steg 3* (1999) införde verksamhetsvision, samt angav miljöpolicy och – mål som var mer övergripande och allmänt hållna. Men i vissa avseenden ökade konkretiseringen jämfört med *Steg 2*. Alla förvaltningar och bolag ålades att införa certifierade miljöledningssystem, och upphandlingspolicyn krävde avveckling av vissa specificerade, miljöbelastande ämnen.

Miljö Steg 4 – detta program – är en fortsättning av de föregående, men med en ambition att förtydliga och förenkla. Programmet presenterar de mål som landstingsfullmäktige har antagit för perioden 2002-2006. En miljöutredning har genomförts för att kunna prioritera SLL:s övergripande miljöarbete. Utredningen pekar ut fem områden där landstinget som helhet har en viktig funktion att öka miljöanpassningen av samhället. Utöver dessa mål fokuserar varje verksamhetsgren på de frågor som är betydelsefulla på det lokala planet.

Avsikten är att *Steg 4* ska bli en handfast hjälp i det dagliga arbetet i förvaltningar och bolag.

Vilka frågor ska vi arbeta med?

Landstinget ska minska sin miljöpåverkan både på ett övergripande plan och genom att varje verksamhet bearbetar sin speciella miljöpåverkan. Målen ligger i linje med de nationella miljö kvalitetsmål som har beslutats av riksdagen:

Miljöfrågor som hela SLL arbetar med:

1. Luftföroreningar och buller från väg-, spår- och sjötrafik
2. Luftföroreningar från värme- och elproduktion
3. Äldre föroreningar i mark och byggnader
4. Läkemedelsrester i miljön
5. Lustgasutsläpp från vården

Verksamhetsanknutna miljöfrågor:

Utöver de landstingsövergripande frågorna fokuseras miljöarbetet på den miljöpåverkan som uppstår till följd av de olika verksamheternas karaktär. Varje verksamhet analyserar och bearbetar kontinuerligt sin egen miljöpåverkan.

Hur ska målen nås?

Det blir allt tydligare att vi måste söka efter integrerade lösningar på miljöproblemen och andra problem. Rätt utformade kan åtgärder och investeringar som gynnar miljön också bidra till samhällsekonomiska vinster, förbättrad folkhälsa, utveckling av näringslivet och fler arbetstillfällen. Att bidra till att minska luftemissionerna i stockholmsregionen ger exempelvis friskare luft som kan ge bättre hälsa hos invånarna. Kostnader för miljöåtgärder uppskattas uppgå till 1-2 promille av den totala omsättningen i landstinget vid slutet av programtiden. Detta motsvarar 40 till 80 miljoner kronor.

Miljöledningssystem införs i alla verksamheter

Att miljöledningssystem införs generellt garanterar att den lokala miljöpåverkan identifierats och att verksamhetens miljöresultat ständigt förbättras. Det innebär också en kontroll av att samtliga lag- och myndighetskrav följs.

Beställarna ställer krav på leverantörerna

Programmet siktar till att ge operativt stöd vid beställning och upphandling. Den tidigare inriktningen på instruktioner till utförarna övergår till målstyrning genom beställarna. Genom detta når miljöprogrammet den allt öppnare marknaden för landstingsfinansierade tjänster.

Uppnådda miljöresultat kan styra ersättningsnivån.

Kravet på utförarna av större vård- och kollektivtrafiktjänster ökar genom att ersättningen delvis kopplas till deras uppnådda miljöresultat. Ersättningsregler utformas av beställarorganisationen.

Kontinuerlig målstyrning

Programmets effektivitet med avseende på miljöpåverkan och samhällsekonomi kommer att följas kontinuerligt under programperioden. Måluppfyllnaden mäts med hjälp av nyckeltal för de fem övergripande miljöaspekterna.

Landstingets arbete med miljöfrågor kommer även fortsättningsvis att präglas av en hög utvecklingstakt. Delar av *Miljö Steg 4* kan bli inaktuella redan under den planerade giltighetstiden (2002-2006). Under de kommande åren måste därför uppnådda miljöresultat och omvärldsanalyser få påverka programmet. Dessutom kan nya problem uppdagas och nya prioriteringar komma att påverka programmets praktiska innebörd. Ambitionen bakom *Miljö*

Steg 4 är att det ska utgöra ett både flexibelt och stimulerande steg mot det uppsatta hållbarhetsmålet.

Övergripande miljöfrågor

1. Luftföroreningar och buller från väg-, spår- och sjötrafik.

Vision: Landstingets transporter ska enbart utföras med förnybara drivmedel och till hälsomässigt acceptabla bullernivåer.

Mål för perioden: 2006 ska minst en fjärdedel av landstingets person- och varutransporter utföras med förnybara drivmedel. Senast 2003 ska en plan för bullerminskning finnas i verksamheter som upphandlar eller bedriver väg- och spårtrafik.

Trafik orsakar luftföroreningar och buller. Förbränning av konventionella fordonsbränslen ger utsläpp av såväl växthusgaser som försurande och hälsoskadliga ämnen. Trafikbuller påverkar många människors hälsa, särskilt boende nära spårbunden trafik, motorleder och gator.

Om fler människor väljer att åka kollektivt minskar luftföroreningarna. Kollektivtrafiken måste därför göras attraktivare. Säkra infartsparkeringar, fler kollektivtrafiklinjer och ökad turtäthet kan locka fler att lämna bilen hemma. Nya motorer, som drivs av el, bränsleceller, etanol eller gas kommer i framtiden att minska såväl buller som föroreningar från kollektivfordon. Nya fordon bör framför allt sättas in där de kan utnyttjas maximalt för trafik. Äldre fordon kan behållas – väl underhållna - som reservfordon eller högrafikbuffert för mer sporadiskt bruk.

Totalkostnaderna för övergången till förnybara bränslen är svåra att uppskatta. Att exempelvis driva en buss med etanol är i dagsläget visserligen dyrare än att använda diesel, men de miljö- och hälsomässiga vinsterna är stora. Jämfört med bensin är det i dag ungefär samma pris per mil att åka etanoldrivet. Den tekniska utvecklingen och ökade volymer kan på sikt bidra till att sänka kostnaderna för etanolen.

Kostnader för bullerminskade åtgärder kan i dagsläget inte uppskattas, men redan införandet av etanolbussar bidrar till att minska bullerproblemen eftersom etanolbussar är mer tystgående än dieseldrivna bussar.

2. Luftföroreningar från värme- och elproduktion

Vision: Värme och elektricitet i landstingets lokaler ska enbart komma från miljöanpassade energikällor.

Mål för perioden: År 2006 kommer minst 75 % av värme och elektricitet från miljöanpassade energikällor. Den totala energikonsumtionen ska inte ha ökat jämfört med år 2000.

Produktion av värme och elektricitet till landstingets lokaler orsakar såväl försurande som klimatpåverkande utsläpp. Exempelvis svarar värme och elproduktionen för omkring en femtedel av landstingets totala utsläpp av växthusgaser. Energianvändning och utsläpp från uppvärmning har dock minskat de senaste åren. Elanvändningen ökar däremot i takt med att mängden energikrävande utrustning ökar.

Tillgången på miljöanpassad energi till värme och elektricitet är inte obegränsad. För att nå visionen måste energiförbrukningen effektiviseras ytterligare och krav om miljöanpassning ställas i samband med energiupphandling. Energisparande bör ske genom fortsatt förbättring av fastigheterna och genom samverkan mellan fastighetsförvaltare och hyresgäster. Incitament till energisparande för hyresgästerna bör prövas.

Övergång till miljöanpassad el till landstingets fastigheter bedöms öka kostnaderna med omkring 0,5 miljoner kronor per år.

3. Äldre föroreningar i mark och byggnader

Vision: Förorenade markområden och byggnader är sanerade. Inga nya föroreningar tillkommer.

Mål för perioden: År 2006 är minst hälften av alla identifierade mark- och byggnadsföroreningar sanerade.

Uppställningsplatser för bussar och spårområden är ofta förorenade med miljöfarliga ämnen, bl.a. petroleumrester, asbest och olika kemikalier. Byggnader kan innehålla miljöfarliga material eller kvarlämnat material från tidigare användning. Föroreningarna leder till miljöproblem genom att de urlakas till grundvatten och vattendrag. Två föroreningar är särskilt allvarliga: PCB i fogmassor och kvicksilver från bland annat amalgam och termometrar.

SL har en plan för att under en femårsperiod kartlägga och sanera förorenade uppställningsplatser för bussar och spårområden. Locum inventerar PCB i sina fastigheter. Man har också startat en inventering av kvicksilver i samtliga avlopp. Sanering av PCB och kvicksilver i tandvårdens lokaler och avloppsledning pågår.

Totalkostnaderna för att nå målet är i dagsläget svåra att uppskatta, eftersom andelen förorenade markområden och byggnader inte är fullständigt kartlagd. För åren 2000-2005 beräknas kostnaderna för återställande av förorenad mark inom transportsektorn uppgå till 25 miljoner kronor. Andra exempel på kostnader är de som uppkommit för sanering av kvicksilver i elva fastigheter under åren 2000 och 2001. De uppgick till knappt 2 miljoner kronor. Kostnaden

för sanering under 2002 av två fastigheter med PCB-innehållande fasadfogar beräknas också till knappt 2 miljoner kronor.

4. Läkemedelsrester i mark, vatten och luft.

Vision: Landstingets verksamhet tillför inga svårnedbrytbara läkemedelsrester till mark, vatten och luft.

Mål: 2006 har handlingsplaner för att minska läkemedelsrester i naturen antagits och används i landstingets alla vårdsektorer.

Huvuddelen av alla läkemedel som används av patienter utsöndras via urinen och när reningsverk, och ibland också vattendrag och grundvatten. Läkemedel är ofta anpassade för att stå emot biologisk nedbrytning, och kan därför finnas kvar i miljön under lång tid. Vissa läkemedel har påvisats i dricksvatten, vilket är en varningssignal om att nuvarande hantering av läkemedel kan leda till hälso- och miljöproblem i framtiden. Landstinget har, tillsammans med myndigheter och andra intressenter, ett ansvar för att frågan om läkemedels förekomst i naturen kartläggs, och att åtgärder vidtas.

Arbetet med att upprätta åtgärder kommer att ledas från central nivå inom landstinget. Några betydande merkostnader förväntas inte uppstå. Besparingar är däremot möjliga genom att kostnaderna för läkemedelsinköp minskar vid mer kontrollerad hantering.

5. Lustgasutsläpp från vården.

Vision: Lustgasutsläpp från landstingets verksamheter eliminerade.

Mål för perioden: År 2006 har lustgasutsläppen reducerats till hälften jämfört med 2001.

Lustgas bryts ned långsamt i atmosfären. Gasen har en kraftig växthuseffekt, mer än 300 gånger starkare än koldioxid. Landstingets hälso- och sjukvård, samt tandvård förbrukar varje år omkring 40 ton lustgas. Lustgasen försvinner efter användning ut i omgivningen där den bidrar till växthuseffekten.

Lustgasutsläppen bör minskas såväl genom minskad förbrukning som genom rening av frånluft. Personal ska informeras om lustgasens miljöeffekter. Patienterna skall självklart ha oförändrad tillgång till lustgas då medicinskt behov föreligger, men möjligheterna att effektivisera användningen och att ta tillvara eller destruera gas i frånluft ska undersökas.

Arbetet med att upprätta åtgärder kommer att ledas från central nivå inom landstinget. Kostnaderna kan i dagsläget inte uppskattas men bedöms som rimliga. De kostnader som förväntas uppstå är framför allt för installation av reningsutrustning och för omhändertagande av gasen. Förutsättningarna för att minska lustgasutsläppen är under utredning och en testanläggning förväntas komma i drift under programperioden.

Verksamhetsanknutna miljöfrågor

Vision: *Genom resurshushållning, kretsloppstänkande och användning av förnybara resurser är verksamheten ekologiskt långsiktigt hållbar.*

Mål: *Den enskilda verksamheten har ett miljöprogram som integrerar hantering av myndighetskrav, verksamhetens bidrag till landstingets övergripande miljömål och verksamhetens egna, lokala miljömål. Miljöprogrammets mål uppnås med hjälp av ett miljöledningssystem, som ska vara certifierat senast år 2003.*

Varje verksamhet i landstinget har sin särskilda karaktär och miljöpåverkan, och därmed också sin särskilda hälsopåverkan. Viss lokal miljöpåverkan i en verksamhet kan vara mer betydande än verksamhetens bidrag till landstingets övergripande miljöpåverkan.

Inom sjukvården skapar de stora materialflödena stor resursförbrukning och betydande avfallsproduktion. Varje verksamhet har också ansvar för att förhindra eller minska sina utsläpp och avfallsmängder. De ska också säkerställa att miljölagstiftningen följs. Allt detta måste beaktas när miljöpolicy, miljömål och handlingsplaner fastställs lokalt.

Inom trafiken är det luftföroreningar och buller som skapar mest miljöpåverkan. Inom andra verksamheter kan den indirekta påverkan vara större än den direkta. Miljökonsekvensbedömningar ska vara en länk i det miljöförbättrande arbetet i alla förvaltningar och bolag. Det är viktigt att alla medarbetare har rätt miljökompetens för sin arbetsuppgift, och att denna kompetens hela tiden underhålls.

Varje verksamhet måste identifiera sin särskilda lokala miljöpåverkan och ange mål för hur denna ska minskas. Verksamhetens hantering av myndigheters lagkrav och förordningar, landstingets övergripande miljömål och de lokala miljömålen ska integreras i det lokala miljöprogrammet. Verksamheten ska senast vid utgången av år 2003 ha certifierat sitt miljöledningssystem. Detta innebär bland annat att miljökonsekvensbedömning genomförs av alla miljörelevanta beslut. En del centrala initiativ har tagits inom detta område men det är upp till verksamheterna själva att framöver identifiera vilka typer av beslut som är relevanta att beakta ur miljösynpunkt. Miljöledningssystemet bör så långt som möjligt integreras i den ordinarie beslutsprocessen.

En grov uppskattning av kostnaderna för det verksamhetsanknutna miljöarbetet är att dessa under programperioden kommer att uppgå till 1-2 promille av den totala omsättningen för landstinget. Denna uppskattning baserar sig på erfarenheter från industrin där man beräknar att ungefär denna del av omsättningen behöver avsättas för att upprätthålla ett fungerande miljöledningssystem.

Hur ska vi nå målen?

1. Arbetet att införa miljöledningssystem slutförs

Landstingsfullmäktige har beslutat att landstingets egna verksamheter ska införa miljöledningssystem och certifiera dessa enligt nationell eller internationell standard senast år 2003. För leverantörer av varor, tjänster och entreprenader till landstinget gäller att de senast år 2003 bör ha ett miljöledningssystem som minst motsvarar kraven för certifiering enligt nationell eller internationell standard, förutsatt att lagstiftningen medger sådana krav.

Inom områden med många leverantörer av mindre företagsstorlek (exempelvis taxiföretag som anlitas av Färdtjänst) kan kraven på certifierbarhet vara svåra att upprätthålla. Beställarna får bedöma var krav på miljöledningssystem kan förväntas leda till en förbättring ur miljösynpunkt.

2. Beställarna ställer krav på leverantörerna

Den tidigare inriktningen på instruktioner till utförarna övergår genom *Steg 4* till målstyrning genom beställarna. Beställare och upphandlare ska ges operativt stöd vid beställning och upphandling.

Miljökraven formuleras så att den levererade tjänsten eller varan bidrar till att minska såväl landstingets övergripande miljöpåverkan som den enskilda verksamhetens och leverantörens egen, specifika miljöpåverkan¹. Fokus på miljökraven bör ligga där de ger störst miljönytta.

Rätt inköp av varor minskar också landstingets miljöpåverkan. Verksamma medel vid inköp har varit att prioritera produkter som uppfyller vedertagna miljökriterier. Denna policy ska bibehållas. Miljövarudeklaration bör krävas vid upphandling där det är relevant. Miljöbalkens regel att välja den minst miljöbelastande varan (produktvalsprincipen) ska iakttas. Produkter som innehåller PVC får inte upphandlas utan mycket starka skäl. Produkter med ämnen som enligt Kemikalieinspektionens kriterier kan ge skadliga långtidseffekter i miljön eller på ozonskiktet ska undvikas.

I all upphandling ska landstinget vara en miljömässig föregångare, som ständigt utnyttjar möjligheten att minska miljöpåverkan av varor och tjänster som upphandlas. EKV-delegationens miljökravverktyg kan med fördel användas som stöd vid upphandlingen.

3. Miljöresultatet styr ersättningen

Landstinget ska stimulera utförare/leverantörer att minska miljöpåverkan av de tjänster eller varor som levereras. Kravet på utförarna av större vård-, fastighets- och kollektivtrafiktjänster ökar genom att ersättningen delvis kan kopplas till deras uppnådda miljöresultat.

¹ Krav på entreprenörer och leverantörer ska ställas enligt gällande lagstiftning; EG-direktiv för offentlig upphandling samt Lagen om offentlig upphandling (LOU).

Uppnått miljöresultat ska därför användas vid upphandling av såväl tjänster som varor. Regler för vad som påverkar ersättningen inom ett visst område utarbetas av den aktuella beställarorganisationen.

Tjänster

Beställare och utförare ska i avtal inkludera regler för hur miljökraven ska följas upp. Kraven ska följas upp av beställaren, medan utföraren inrapporterar överenskommet underlag för uppföljningen. Inrapporteringen ska vara minst årlig och omfatta alla avtalade miljökrav. Dess metodik och omfattning ska regleras.

Vid upphandling av vård-, fastighets- och kollektivtrafiktjänster kan parterna komma överens om en tilläggsersättning som styrs av leverantörens miljöresultat. Vägledande för storleken på tilläggsersättningen bör vara leverantörens kostnader för att uppnå miljöresultatet. Tilläggsersättningen får uppgå till högst 2 promille av avtalssumman.

Varor

En viss merkostnad för varor som ger mindre miljöpåverkan bör kunna accepteras när flera alternativ finns tillgängliga.

I de flesta fall utformas alltså ersättningsreglerna av de enheter som beställer. För två av de övergripande målen, läkemedel och lustgasanvändning, kommer åtgärder dock att utformas centralt. Det gäller mål 4 (läkemedelsrester) och 5 (lustgasutsläpp)

4. Kontinuerlig målstyrning

För att kontrollera att miljöarbetet leder mot målen, kan bland annat styrkort användas som hjälpmedel. Styrkortet är en metod för styrning som förutsätter en helhetssyn på verksamheten och hur den utvecklas. I styrkortet fokuserar man på få och viktiga frågor. Utgångspunkten är en vision om framtiden och strategiska mål för att nå dit.

Styrkortet ska innehålla nyckeltal, som mäter framstegen mot de uppsatta målen. Nyckeltalen kan även användas internt och externt för att visa på hur arbetet med miljömålen fortskrider.

Beställarorganisationens roll och ansvar

Beställarkrav rörande landstingets övergripande miljöpåverkan:

- Det är beställaren som upprättar miljökrav anpassade till den beställda verksamhetens karaktär. Kraven ställs inom de delar som är relevanta ur miljösynpunkt och där de gör störst miljönytta.
- För beställningar inom vårdsektorn är det framför allt aktuellt med avtalskrav rörande luftföroreningar, läkemedelsrester i mark, vatten och luft, samt utsläpp av lustgas.
- För beställare inom kollektivtrafiken är det i första hand aktuellt med avtalskrav rörande luftföroreningar från den upphandlade trafiken, samt mark- och byggnadsföroreningar på grund av tidigare miljöfarlig verksamhet.
- För beställare inom andra sektorer gäller motsvarande rörande anpassning av avtalskraven till landstingets övergripande miljöpåverkan.

Beställarens krav rörande den enskilda verksamhetens miljöpåverkan:

- De upphandlade verksamheterna har sinsemellan olika karaktär, och därmed olika miljöpåverkan.
- Inom sjukvården innebär den stora förbrukningen av material och energi att resursförbrukningen allmänt kan ge en betydande miljöpåverkan, liksom därmed också produktionen av olika typer av avfall. Sjukvården hanterar också radioaktiva isotoper och stora mängder kemikalier.
- Inom kollektivtrafiken är den indirekta positiva miljöpåverkan som erhålls genom rekrytering av fler bilister till kollektivtrafiknyttjande av stor betydelse.

Beställaren bör samråda med utföraren om hur *Miljö steg 4* påverkar utförarens arbete. Beställaren ska också informera utföraren om kraven i ett längre perspektiv, så att denne kan planera verksamhet och investeringar. Utföraren ska hålla beställaren informerad om verksamhetsrelaterad utveckling som har betydelse för miljökraven. Förtroendefull samverkan och tydlighet i träffade avtal är en god grund för att nå de uppsatta miljömålen.

Inom vissa områden upphandlas tjänster från många och relativt små leverantörsföretag. Ett exempel är köp av taxitjänster inom färdtjänsten. Att exempelvis kräva miljöledningssystem av sådana företag eller anpassning till bullernivåer är i många fall inte genomförbart. Beställarna får här bedöma vilka miljökrav som är relevanta att ställa och genom vilka krav som miljövinster bäst kan erhållas.

Faktaruta:

Vem är beställare och vem är utförare?

De flesta beställarna har en renodlad beställarroll. Många utförare har, förutom sin huvuduppgift att producera och leverera tjänster också en beställarroll, i första hand genom att man hyr lokaler och köper in material för sitt löpande arbete. Nedanstående uppställning av rollfördelningen är ofullständig men ger vägledning:

Verksamhet	Beställare	Utförare/producent/leverantör
Akut sjukhusvård/	NÖSO, NVSO, NSSO SSSO, SVSO, SÖSO i samverkan med HSN	KS, HS, DS, SÖS, NTS, STS, StG m. fl.
Geriatrisk/psykiatri samt primärvård	-"-	Geriatriska och psykiatriska kliniker samt vårdcentraler
Tandvård	TN	Folktandvården, privata tandläkare
Kollektivtrafik	SL	Privata och landstingsägda trafikentreprenörer
Sjötrafik	WÅAB	Stockholms Sjötrafik m. fl.
Ambulans/sjuktransporter	CAK	AISAB, privata entreprenörer
Färdtjänst	FtjN	Privata trafikentreprenörer
Varutransporter	SPO	Privata trafikentreprenörer
Lokaler	Flertalet förvaltn./bolag	Locum, privata fastighetsägare
Varor och tjänster Samordnad upphandling	SLL Upphandling	Privata grossister, producenter, leverantörer
Varor, löpande	Flertalet förvaltn./bolag	MedicARRIER, privata grossister och producenter

Ett antal förvaltningar inom landstinget saknar tydlig beställar- eller utförarkaraktär. Till dessa hör exempelvis Landstingskontoret, Patientnämnden och Landstingsrevisorerna. Hit kan också räknas beställarnas eget, inre miljöarbete. För samtliga dessa gäller samma villkor som för beställda verksamheter, dock med den skillnaden att den enskilda verksamheten själv ska bedöma hur man lokalt ska bidra till att minska landstingets övergripande miljöpåverkan.

Ordförklaringar

Biogas	Gas som bildas vid nedbrytning av biologiskt material med hjälp av metanbildande bakterier
Fossilt bränsle	Ändlig energiresurs som består av mycket gammalt organiskt material som brutits ned under tryck, exempelvis kol, olja, naturgas (jfr. förnybar energi)
Förnybar	Som ej förbrukar jordens ändliga resurser, exempelvis viss form av energi (solenergi, vindkraft, vattenkraft, och biobränslena metanol, etanol, biogas, ved, halm etc.)
Hållbar utveckling	En utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra förutsättningarna för kommande generationer att tillfredsställa sina behov.
Miljöaspekt	Delar av en organisations aktiviteter/verksamhet, produkter eller tjänster som kan inverka på miljön.
Miljökonsekvensbedömning	Bedömning av vilka effekter en viss verksamhet eller ett visst ingrepp får på miljön
Miljöledningssystem	Del av det övergripande ledningssystemet som omfattar organisationsstruktur, planering, ansvar, praxis, rutiner, processer och resurser för att utveckla, införa, uppfylla, revidera och underhålla miljöpolicy
Miljömål	Objektivt mätbart mål för miljöförbättrande arbete
Miljöpolicy	Uttalande av en organisation om hur man ska förhålla sig till miljöfrågor och hur de ska integreras i arbetet
Miljöpåverkan	Varje förändring i miljön, antingen negativ eller positiv, som helt eller delvis är ett resultat av en organisations aktiviteter eller verksamhet, produkter eller tjänster
Miljöresultat	Miljöprestanda, resultat av hur väl en organisation hanterar sina miljöaspekter
Växthusgas	Gas som i atmosfären påverkar jordens värmebalans

Förslag på åtgärder

Här har ett axplock åtgärdsförslag samlats - stora som små – för att inspirera till ett fortsatt framgångsrikt miljöarbete inom landstinget. Många fler förslag finns ute i verksamheterna där man lokalt analyserar och bearbetar sin egen miljöpåverkan. Under de kommande åren kommer nya miljöproblem att uppdagas som kommer att resultera i att nya åtgärder tas fram och genomförs.

Åtgärdsförslagen har i huvudsak samlats under rubrikerna för de miljöfrågor som hela landstinget arbetar med, men de flesta av åtgärdena har självfallet också fokus på de verksamhetsanknutna miljöfrågorna.

1. Luftföroreningar och buller från väg-, spår- och sjötrafik

- Informera om hur luftföroreningar och buller från trafik påverkar hälsa och miljö.
- Underlätta för personalen att minska luftföroreningar från trafiken, exempelvis
 - subventionera SL-kort och anpassa arbetstider,
 - stimulera samåkning och cykling,
 - erbjud gratisparkering för fordon som drivs med förnybara drivmedel.
- Verka för att minska luftföroreningar från arbets- och tjänsteresor, exempelvis
 - miljöanpassa fordonsparken,
 - inför motorvärmare vid fordonsuppställningsplatser,
 - öka andelen förnybara drivmedel.
- Informera patienter om tillgängliga kollektiva transportmedel.
- Prova utlokalisering eller annorlunda öppethållande av mottagningar för att underlätta för patienter att åka kollektivt.
- Styr varutransporter mot bruk av förnybara bränslen.

2. Luftföroreningar från värme- och elproduktion

- Tänk på att en grads temperatursänkning kan spara ca 5 % värme.
- Undvik att vädra för att sänka temperaturen. Om värme och friskluft inte fungerar bra bör man kontakta fastighetsförvaltaren.
- Släck lampor då rummet lämnas, ställ apparater i sparläge.
- Skapa incitament för verksamheten att få del i vinsten från lokala besparingar.
- Ställ krav på energieffektiv apparatur vid upphandling av ny utrustning.

3. Äldre föroreningar i mark och byggnader

- Sanering av mark och byggnader är i första hand en uppgift för fastighetsägaren. Hyresgästen är dock skyldig att anmäla misstänkta föroreningar, så att dessa kan inkluderas i saneringsprogrammet.
- För att förebygga framtida problem: Förhindra nya utsläpp av miljöstörande ämnen i avlopp. Förhindra att giftiga ämnen och material används vid byggnation.

4. Läkemedelsrester i miljön

- Ge expertgrupper inom LÄKSAK tillgång till information om läkemedlens miljöpåverkan. Informationen ska utnyttjas vid granskning och rekommendation av olika läkemedel.
- Beakta även miljöaspekten vid utformning av rekommendationslistan för läkemedelsföreskrivning ("Kloka listan").
- Ge förskrivare av läkemedel miljöinformation om läkemedlen.
- Förebygg - genom åtgärder vid förskrivning - att oanvända läkemedel lagras hos patienten..
- Informera patienter om att överblivna läkemedel ska lämnas till apotek.
- Anpassa hanteringsrutinerna för läkemedel inom sjukvården så att miljöpåverkan minimeras.

5. Lustgasutsläpp från vården

- Verksamheter som använder lustgas bör skapa rutiner så att användningen blir så liten som möjligt. Gasflödet ska inte vara större än vad patienten erfordrar. Läckage och onödiga utsläpp ska identifieras och elimineras.

Andra viktiga insatser

- Skapa entusiasm hos chefer och medarbetare genom utbildning, incitament, särskilda insatser, information och öppenhet om miljöresultat.
- Integrera miljöfrågorna i de vanliga beslutsprocesserna och beakta miljöeffekterna vid beslut genom miljökonsekvensbedömning.
- Ställ miljökrav vid upphandling och beställning.
- Integrera landstingets övergripande miljöfrågor i styrningen av miljöfrågor på verksamhetsnivå.
- Utveckla fungerande verksamhetsrutiner för att upprätthålla ett hållbart produktions- och konsumtionsmönster.
- Upprätthåll en tydlig ansvarsfördelning för miljöfrågor.
- Informera regelbundet alla medarbetare om deras individuella möjlighet att bidra till bättre miljöresultat.

